

Miksi älykkyyseroja (ei) saa tutkia?

Osmo Tammisalo

Älykkyys on kyky ratkoa ongelmia, ajatella abstraktisti ja oppia nopeasti. Näin älykkyystutkijat yleensä määrittelevät tutkimuskohteensa. Älykkyys ei siis ole elämäntaitoa, kirjanoppineisuutta tai minkäänlainen kapea akateeminen kyky.

Ihmisten älyllisissä kyvyissä, kuten muissakin psykologisissa ominaisuuksissa, on eroja. Yhdysvaltain psykologiyhdistyksen julkilausuma vuodelta 1996 toteaa asian seuraavasti: ”yksilöt eroavat kyvyssään ymmärtää mutkikkaita ajatuksia, sopeutua ympäristöönsä, oppia kokemuksista, järkeillä ja voittaa vastoinkäymiset ajattelun avulla.”

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi alan tutkijoiden parissa myös seuraavat viisi väitettä ovat valtavirtaa:

1. Älykkyyttä, kuten useimpia muitakin psykologisia ominaisuuksia, voidaan mitata testien avulla. Niin kutsuttu testiälykkyys ei toki tavoita kuin osan siitä, mitä älykkyydellä yleisesti tarkoitetaan, mutta testit eivät silti ole sattumanvaraisia.
2. Menestyminen älykkyystesteissä on yhteydessä suoriutumiseen testitilanteen ulkopuolella, esimerkiksi koulussa ja työpäikällä. Tämän takia monien maiden armeijat testaavat alokkaiden ja värväytyjien älykkyyttä.

3. Ihmisten väliset erot testiälykkyudessa johtuvat pitkälti geneettisistä eroista. Älykkyuden heritabiliteetti myös kasvaa iän myötä: geenit selittävät jopa 80 prosenttia vanhusten testiälykkyuden vaihtelusta. Kasvuympäristön vaikutukset ikään kuin laimevat yksilön vanhetessa ja hakeutuessa itselleen sopivaan ympäristöön.

4. Älykkyyseroihin vaikuttaa suuri määrä geenejä, joilla kullakin on pieni vaikutus.

5. Älykkyyseroihin vaikuttavia geenejä löydetään koko ajan lisää, ja älykkyuden molekyylibiologinen perusta saadaan lähitulevaisuudessa selville.

Edellä olevan luettelon viides kohta vaatii eniten tarkennuksia, muut neljä ovat jo järkevän epäilyn ulkopuolella. Viitosväite pitää siinä mielessä paikkansa, että koko genomia tarkastelevat analyysit ovat viime vuosina löytäneet lukuisia älykkyteen ja koulutustason yhteydessä olevia geenimuunnelmia. On jopa mahdollista, että tärkeimmät muunnelmat on jo löydetty.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tutkijat tietäisivät, mitä nämä ”älykkyysgeenit” kehossa tekevät. Käytännön esimerkki valaisee asiaa. Oletetaan, että päiväkotijoukko ja koulunkäynti kielletään kiharatukkaisilta lättäjaloilta. Tällöin melkoisella varmuudella tul-

taisiin jonkin ajan kuluttua löytämään uusia geenimuunnelmia, jotka ovat yhteydessä testiälykkyteen. Syy on se, että hiusten laatu ja jalkojen muoto ovat periytyviä ominaisuuksia ja että koulunkäynti vaikuttaa testiälykkyteen (ainakin teini-ikäisillä). Löydetty uudet geenimuunnelmat eivät tässä tapauksessa kuitenkaan kertoisi älykkyuden molekyylibiologiasta. Muunnelmat eivät siis liittyisi aivojen suorituskkyyn. Tällaisista syistä johtuen on mahdollista, että osa älykkyuden molekyylibiologiasta jää ikuisesti avoimeksi – myöskin takia, että alkion-/sikiönkehityksessä on väistämättä suuri annos sattumanvaraisuutta.

Lättäjalkaesimerkki on kaukaa haettu, mutta sen pointti on selvä: tilastollinen yhteys jonkin geenimuunnelman ja testiälykkyuden välillä ei sellaisenaan selitä älykkyyttä genomitasolla. Ihmiskopulaatioita vertailtaessa asia on tätäkin mutkikkaampi. Jokin tietty geenimuunnelma saattaa selittää älykkyyseroista puoli prosenttia jossakin populaatiossa, mutta jossakin toisessa populaatiossa jokin toinen muunnelma saattaa selittää eroja yhtä paljon. Tämä tekee mielekkäästä kansojen välisestä vertailusta hankalaa.

Näistä varauksista huolimatta korrelaatiotutkimukset voivat olla päteviä. Tutkijoiden on aloitettava jostakin, ja korrelaatiot ovat luonteva lähtöpiste riippumatta siitä, tietävätkö tutkijat, millä tavoin mikäkin geenimuunnelma

vaikuttaa. Yleensä tutkimus pysyy pureutumaan vaikutusmekanismeihin vasta myöhemmissä vaiheissa. Tämä pätee myös ihmispopulaatioiden älykkyyseroja selvittävään tutkimukseen. Sekin voi olla vakavasti otettavaa ja pätevää tieteellistä tutkimusta, vaikka syy-seuraus-suhteista – molekyyli- tai evoluutiotasolla – ei olekaan tietoa, ja vaikka aihe ymmärrettävästi on arkaluontoinen ja tunteita herättävä.

Tutkimuksen arkaluontoisuudesta, koskipa se populaatioiden tai sukupuolten älykkyyseroja, on myös huomattava, että tieteen edistymisen kannalta on tärkeää, että tutkijoissa on sellaisia, jotka eivät piittaa tutkimustulostensa mahdollisesta arkaluontoisuudesta. Tutkijayhteisön suhtautumista kansojen älykkyyserojen kaltaisiin ”myrkyllisiin” tutkimusaiheisiin voidaan jopa pitää mittarina siitä, kuinka politisoitunutta tai älyllisesti rehellistä tiedeyhteisön ajattelu on.

Osa etenkin sosiaalitieteiläisiä opiskelijoita ajattelee, että kaikki tutkimus on poliittista. Näkemyksen julistaminen on tieteen edistymisen ja uskottavuuden kannalta erehdys: kansalaiset saattavat alkaa kuvitella, että saadut tutkimustuloksetkin ovat vain politiikkaa. ”Tutkijoilla ja lääkäreillä on faktansa, minulla on omani, ja ne ovat yhtä hyviä.”

Se, onko ihmispopulaatioiden välillä geeneistä johtuvia keskimääräisiä älykkyyseroja, ei siis ole poliittinen kysymys. Populaatioiden älykkyyserojen tutkimisen mielekkäys ja erojen käytännön merkitys on toki mahdollista kyseenalaistaa, mutta se ei kerro erojen olemassaolosta suuntaan tai toiseen. (Otaen huomioon lajihistoriamme käänneet viimeisen

50 000 vuoden aikana, olisi kummallista, jos populaatioiden välillä ei olisi myös geeneistä johtuvia eroja. Emme vain tiedä, mikä on ympäristöllisten ja geneettisten tekijöiden suhde.)

Entä voidaananko populaatioerojen tutkimista kyseenalaistaa tavalla, joka olisi tieteellisesti mielekäs? Joskus kyseenalaistamista on perusteltu sillä, että vain sellainen yhteiskunta ja sellaiset työmarkkinat, jotka suhtautuvat yksilöön tämän rotutaustan perusteella, tarvitsevat tietoa rotujen välisistä älykkyyseroista. Jos ihmisiin taas suhtaudutaan yksilöinä, tieto keskimääräisistä eroista muuttuu tarpeettomaksi.

Argumentti on houkutteleva ja tasa-arvon kannalta pätevä. Tieteellistä tutkimusta ajatellen perustelu on kuitenkin kehno, sillä tutkimus harvoin tähtää suoriin käytännön hyötyihin. Lisäksi tässä tapauksessa hyötyjä saattaa löytyä varsin läheltä: on esimerkiksi mahdollista, että mitä enemmän älykkyyseroista ja niiden syistä tiedetään, sitä tehokkaammin erojen sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia pystytään tasoittamaan. Tieto saattaa siis auttaa korjaamaan luontoäidin aiheuttamia vääryyksiä.

Olisikin nurinkurista, mikäli huonon onnen vaikutuksia jää paikkaamatta vain siksi, ettemme uskalla tarkastella ihmisten välisiä eroja avoimin mielin. Tutkimuksesta saattaa olla sekini hyöty, että jos tieto älykkyyserojen geneettisestä taustasta tulisi laajaan tietoon, ihmisiä ei samassa määrin ehkä syyllistettäisi höperrydestään. ”Eihän hän geeneilleen mitään voinut.”

Toinen peruste kyseenalaistaa ryhmäerotutkimusta ovat tutkimuksesta mahdollisesti koi-

tuvat yhteiskunnalliset haitat. Ehkä joukko rasistiraasuja rokaistuu toimimaan ennakkoluulojensa mukaisesti. Ehkä valistuneet kansalaiset eivät kykene harrastamaan sellaista selkeää ajattelua, jossa vaarallinen ajatus keskimääräisistä rotueroista pystytään hyväksymään ilman ajatuksen tuomia haittavaikutuksia. Tutkimustulosten johdosta ihmisryhmiä saattaa siis joutua halveksunnan, syrjinnän tai vainon kohteeksi. Tieteen on oltava tällaisten uhkien edessä rehellinen. Sen on pohdittava, onko sittenkään aina tarkasteltava koko totuutta. Samalla on keskusteltava, kuka saa päättää, millainen tutkimuksesta syntynyt riski voidaan hyväksyä.

Edellä mainitut pohdinnat ovat toisaalta siinä mielessä turhanaikaista poseeraamista, että psykologisen tutkimuksen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat aina olleet vähäisiä. Se, että osa ihmisistä on valmis rasismien pelossa rajoittamaan ja mustamaalaamaan niinkin yhteiskunnallisesti vähäpätöisiä ihmisiä kuin älykkyystutkijoita, saattaakin kertoa lähinnä siitä, että taistelu rasismia vastaan on tärkeimmillä rintamilla jo voitettu.

Voidaan toki kuvitella tilanne, jossa populaatioerojen tutkiminen saa aikaan voimakkaan rotusyrjinnän aallon tai että sukupuolierojen tutkiminen estää naisia tai miehiä tekemästä elämäänsä koskevia päätöksiä. Tällöin ihmisten välisiä eroja koskevaa tutkimusta tulisi epäilemättä suitsia jollakin tavoin, vähintäänkin vaatimalla todisteita tavallista enemmän. Toistaiseksi tutkimuksen aiheuttamista haittoista ei kuitenkaan ole näyttöä. Ei myöskään ole selvää, mikä olisi riittävä osoitus haitoista. Luultavasti olisikin suurempi haitta etsiä tarkka raja sille, mitä saa tutkia

kuin hyväksyä se, että toisinaan ihmiset tutkivat asioita, joista saattaa olla haittaa. (On jopa mahdollista, että arkaluontoisten tutkimusaiheiden herättämä moraalinen paniikki voimistaa tutkimuksesta koituvia haittoja.)

Rasismien pelko lienee joka tapauksessa tärkein tekijä, miksi rotuerotutkimuksia moititaan ja vastustetaan. Osa jopa luonnontieteellisesti suuntautuneista tutkijoista pelkää, että vaarallisista ajatuksista keskusteleminen tieteen harkitsevassa ja maltillisessa ilmapiiressä johtaa ajatusten vääristymiseen ja kritiikittömään hyväksymiseen muualla yhteiskunnassa. Argumentista on kuitenkin huomattava, että kaikesta tutkimuksesta saattaa koitua ennustamattomia ongelmia. Jos tiede tietäisi etukäteen, mitä se löytää ja mihin löytöjä käytetään, tieteenharjoittamisessa ei ylipäätään olisi mieltä.

Älykkyyserojen tutkiminen ja erojen selittäminen kuuluvat siis tieteen tehtäviin siinä missä minkä tahansa muun psykologisen ilmiön selittäminen, riippumatta löydösten haitoista ja hyödyistä. Korrelaatiotutkimuksia ja populaatioeroja selvittäviä tutkimuksia ei toisin sanoen voida yhteiskunnallisten pelkojen vuoksi mitätöidä. Eri asia on, mihin tieteen vähäisiä voimavaroja kannattaa suunnata. Siitä kannattaa keskustella avoimesti ja ilman politiikkaan kuuluvaa eturyhmäajattelua. Tieteellinen tutkimus ei saa olla poliittisen tai taloudellisen eliitin ohjailtavissa.

Kuten todettua, tutkijan motiivi selvittää rotujen välisiä älykkyys-

roja saattaa olla hyväntahtoinen. Ehkä tutkija haluaa tietää, millaisia rotuerot ovat ja mistä ne johtuvat, jotta hän voisi kehittää tehokkaampia menetelmiä vähäosaisten auttamiseen. Rotuerojen tutkijoita on monesti syytetty pesunkestäviksi rasisteiksi, mutta mitä tulisi ajatella hyvää tarkoittavasta rotututhtorista? Tai entä jos tutkijan motiivit ovat puhtaasti (luonnon) tieteellisen uteliaisuuden ohjauksia, ilman kiinnostusta maailman parantamiseen? Vaikuttaisiko se tutkimuksen hyväksyttävyyteen? Voidaan myös kuvitella kiinalais-tutkija, joka pyrkii avoimesti ja rehellisesti edistämään ”keltaisen rodun” ylivaltaa. Itäaasialaisethan menestyvät älykkyystesteissä eurooppalaisia tai afrikkalaisia paremmin, ja moni kiinalainen ajattelee kuuluvansa herrakansaansa. Miten tutkimukseen tulisi tällöin suhtautua?

Riippumatta tutkijan motiiveista, tutkimusta ja siitä saatuja tuloksia on tarkasteltava sen mukaan, kuinka tarkasti ja objektiivisesti tutkimus oli tehty ja kuinka hyvin saadut havainnot sopivat tehtyihin päätelmiin. Tulosten oikeellisuuden kannalta on siis yhdentekevää, kuka tutkimustuloksista innostuu, vasemmistoanarkisti vai etnonationalisti. Poliittiset seuraukset eivät kerro tutkimustulosten pätevydestä. Tutkimuksen rajoittamisella tai älykkyys- ja rotututkijoiden mustamaalaisella tuskin myöskään on toivottua vaikutusta fanaatikon mielipiteisiin. Päinvastoin, sensuurimieliala vain ruokkii ääriainesta. Tutkimuksen vapauden rajoittaminen vain sen takia,

että vääränlaiset ihmiset saattavat tutkimustuloksista innostua, antaaakin uskonkiihkoilijoille lisää valtaa ja helpon tavan kasvattaa moraalista pääomaansa.

Päätelmä on yksinkertainen: jos halutaan tarkkailla ja torjua vaarallisten ajatusten vaikutuksia, tarvitaan uteliasta ja keskusteltavaa ilmapiiriä ja laajaa sanan- ja lehdistönvapautta. Ne ovat toimiva vastalääke hillitsemään minkä tahansa ääriajattelun nousua. Suomen ongelma on se, että täältä puuttuu henkisesti vireä, yksilöllä kunnioitava ja itseään haastava keskusteluilmapiiri. Vuosikymmeniä kestänyt suomettunut kolmi-kantapunamultakonsensus ei juuri tukenut ajattelua, joka auttaisi käsittelemään yksilöiden ja ryhmien välisiä eroavaisuuksia. ■

Kirjallisuutta

- HAIER, R. (2016): *The Neuroscience of Intelligence*. Cambridge University Press. Cambridge.
- MITCHELL, K. (2018): *Innate - How the Wiring of Our Brains Shapes Who We Are*. Princeton University Press. New Jersey.
- PINKER, S. (2007): *Esipuhe kirjaan Brockman, J. toim.: What is Your Dangerous Idea?* Harper Perennial. New York.
- TAMMISALO, O. (2012): *Mustaa valkoisella - Tiede ja kansojen älykkyys*. Terra Cognita. Helsinki.
- TAMMISALO, O. (2016): *Onko ihmisrotuja olemassa? Luonnon tutkija 1/2016*.